

เปิดหีบโบราณ

เอกสารล้ำค่าจากหอพระสมุดวชิรญาณ*

หีบพระสมุดกรมราชเลขาธุการในพระองค์และเอกสารสำคัญที่ค้นพบ ณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ ได้รับการคัดเลือกให้เป็น “ทศวรรษแห่งการค้นพบใหม่” ของกรมศิลปากร ในโอกาสครบรอบ ๑๑๓ ปี แห่งการสถาปนากกรมศิลปากร โดยเฉพาะเอกสารที่พบภายในหีบพระสมุด กรมราชเลขาธุการในพระองค์ ส่วนใหญ่เป็นเอกสารราชการแผ่นดินรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการสันนิษฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับเอกสารที่พบ คาดว่าเป็นเอกสารของกรมราชเลขาธุการ หน่วยงานซึ่งมีวิวัฒนาการมาจากกรมพระอาลักษณ์ กระทรวงมรุราชธรร สำนักราชเลขาธุการ กรมราชเลขาธุการในพระองค์ สู่กรมราชเลขาธุการ เพราะหน่วยงานนี้ทำหน้าที่เป็นราชเลขาธุการในองค์พระมหากษัตริย์ บุคคลซึ่งทำหน้าที่เป็นราชเลขาธุการในพระองค์ล้วนเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ หรือบุคคล ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยที่สำคัญเมื่อพิจารณาเอกสารที่พบปรากฏพระนามของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ขณะดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ เป็นผู้รับพระบรมราชโองการ นอกจากทรงรับราชการในหน้าที่ราชเลขาธุการในพระองค์แล้วยังทรงเป็นกรรมสัมปาทิกของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครอีกด้วย จึงเป็นไปได้ว่าเอกสารต่าง ๆ ที่พบทั้ง ๙ รายการนั้น เป็นเอกสารสำคัญของบ้านเมืองดังที่กล่าวมาข้างต้น

* รวีวรรณ พุฒซ้อน บรรณารักษ์ชำนาญการพิเศษ

เปิดหลักฐานสู่การค้นพบหีบพระสมุद्रมราชเลขานุการในพระองค์

หีบพระสมุद्रมราชเลขานุการในพระองค์ เป็นเครื่องใช้ซึ่งตกทอดมาตั้งแต่ครั้งเป็นหีบพระสมุद्रวชิรญาณสำหรับพระนคร หีบแต่ละใบมีขนาดกว้าง ๒๔.๗ นิ้ว ยาว ๓๗ นิ้ว และสูง ๑๘ นิ้ว หีบดังกล่าว ค้นพบเมื่อคราวหอสมุद्रแห่งชาติได้รับงบประมาณ ในการปรับปรุงอาคารหอสมุद्रแห่งชาติ อาคาร ๑ เมื่อปีงบประมาณ ๒๕๕๗ ซึ่งขณะนั้นมีการขนย้าย ทรัพย์สินการสนเทศทุกประเภท รวมถึงครุภัณฑ์ ต่าง ๆ ออกจากอาคารหอสมุद्रแห่งชาติ แต่สิ่งที่สะดุดตา มากที่สุดจากการขนย้ายในครั้งนั้นคือ การค้นพบหีบไม้ ขนาดใหญ่ จำนวน ๕ ใบ โดยบรรณารักษ์จำนวน ๒ คน คือ นางสาววิวิธรรณ พุฒซ้อน และนางสาวอุดมพร เข็มเฉลิม ซึ่งปฏิบัติงานในพื้นที่ได้สำรวจสิ่งของต่าง ๆ โดยเฉพาะครุภัณฑ์ที่ทำจากเครื่องไม้ เพื่อนำไปใช้สำหรับ จัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ของหลวงวิจิตรวาทการและ พระยาอนุমানราชชน ภายใต้งจัดแสดงบริเวณ อาคาร ๑ ชั้น ๓ สำนักหอสมุद्रแห่งชาติ

หีบพระสมุद्रมราชเลขานุการในพระองค์ทั้ง ๕ ใบ ค้นพบบริเวณอาคาร ๑ ชั้น ๔ ซึ่งเป็นห้องบริการ วารสารและหนังสือพิมพ์ฉบับล่วงเวลา เมื่อแรกพบหีบ ทั้ง ๕ ใบได้รับความเสียหายจากการขนย้ายไม้หอม

รองใต้หีบแตกหัก และมีสภาพสกปรกเกรอะกรัง แสดง ให้เห็นว่าหีบดังกล่าวไม่เคยเปิดหรือผ่านการใช้งาน มาแต่อย่างใด จึงลำเลียงไปเก็บไว้ ณ ห้องหนังสือ สำรอง อาคาร ๒ ชั้น ๕ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๕๘ ได้เปิด หีบที่ละใบเพื่อสำรวจสิ่งของภายในหีบ ส่วนใหญ่ พบเพียงเอกสารที่ชำรุดมาก ไม่สามารถวินิจฉัยได้ว่า เป็นเอกสารใด มีบางส่วนเป็นเอกสารที่ยังไม่แตกเป็น ผุยผงจึงได้คัดแยกเอาไว้ หีบใบที่ ๕ พบแผ่นทองเหลือง ขนาดกว้าง ๓.๗ นิ้ว ยาว ๑๓ นิ้ว มีการสลักอักษรซึ่งมี ลักษณะการสลักวางพยัญชนะและสระไว้ในบรรทัด เดียวกัน จึงเรียกหีบไม้ทั้ง ๕ ใบว่า “หีบพระสมุद्र มราชเลขานุการในพระองค์”

กรมราชเลขานุการในพระองค์ ปัจจุบันคือ กรมราชเลขาธิการ หน่วยงานนี้ก่อเกิดมาตั้งแต่สมัย รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกว่า “กรมราชเลขานุการ” ภายหลังกเปลี่ยนแปลง การปกครอง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว มีการแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๑๐ กรม ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งหนึ่งใน ๑๐ กรมที่ปรากฏนามคือ กรมราชเลขานุการในพระองค์

ภาพแผ่นทองเหลืองสลักคำว่า “หีบพระสมุद्रมราชเลขานุการในพระองค์”

ภาพหีบพระสมุद्रมราชเลขานุการในพระองค์ ปัจจุบันจัดแสดง ณ บริเวณโถงกลางห้องหนังสือประเทศไทยฯ อาคาร ๑ ชั้น ๓

เปิดหีบล้ำค่าสู่บันทึกมรดกแห่งสยาม

หีบพระสมุดกรมราชเลขาณุกการทั้ง ๕ ใบ มีเอกสารซึ่งค่อนข้างมีสภาพสมบูรณ์มากที่สุด จำนวน ๙ เรื่อง ปัจจุบัน เอกสารดังกล่าวได้รับการอนุรักษ์ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ โดยกลุ่มงานสงวนรักษาหนังสือ กลุ่มบริการทรัพยากรสารสนเทศ สำนักหอสมุดแห่งชาติเรียบร้อยแล้ว โดยแบ่งกลุ่มของเอกสารที่พบออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ จดหมาย

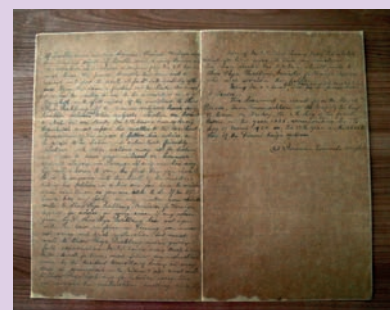
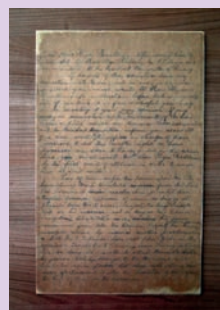
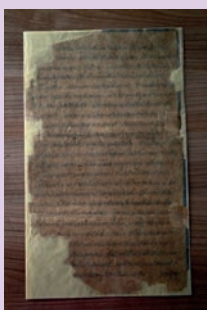
๑. หนังสือแสดงความยินดี จากประเทศญี่ปุ่นส่งถึงประเทศสยาม ค.ศ. ๑๙๑๓ (๒๔๕๖) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีจำนวน ๕ ฉบับ และซองจำนวน ๒ ซอง

เนื้อความในเอกสารเป็นข้อความแสดงความยินดีจากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งส่งมาถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๖ ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ซึ่งมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชขึ้นระหว่างวันที่ ๘ พฤศจิกายน ถึงวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๕๔ มีเจ้านายและผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศมาร่วมในพระราชพิธีรวม ๑๔ ประเทศ นอกจากนี้ เนื้อความในเอกสารยังกล่าวถึงการมอบของที่ระลึก ในพระราชพิธีดังกล่าวด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับญี่ปุ่น ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑

กลุ่มที่ ๒ พระบรมราชโองการ

๑. สำเนาสัญญาบัตรพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งหลวงทวีปสยามกิจ (วี.ที. เลวิส) เป็นกงสุลสยามเมืองเกาะหมาก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ ประกอบด้วยซองจดหมาย ๒ ซอง และเนื้อหาจดหมายรวมถึงเอกสาร จำนวน ๑๕ แผ่น

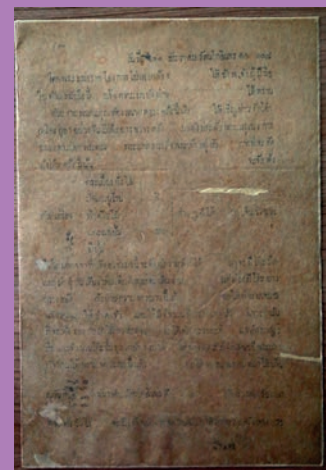

หลวงทวีปสยามกิจ หรือมิสเตอร์วิลเลียม ทอมัส เลวิส ซึ่ง
เป็นชาวอังกฤษ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรจากพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่งตั้งให้เป็นกงสุลสยามประจำเมือง
เกาะหมาก เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวสยามในด้านต่าง ๆ และดูแล
ผลประโยชน์ด้านการค้าขายของสยามในเมือง เกาะหมาก และสัญญา
บัตรหลวงทวีปสยามกิจ แปลว่า ผู้รับกิจการฝ่ายสยามอยู่ ณ เกาะ
ในทะเล

เดิมเมืองเกาะหมาก หรือเกาะป็นัง เคยเป็นของสยาม โดย
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สยาม
ต้องเสียเกาะหมากให้แก่อังกฤษ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๒๙
สาเหตุเกิดจากพระยาไทรบุรี อับดุลละ โมกกรรมชะ ให้อังกฤษ
เช่าเกาะหมากเพื่อหวังให้อังกฤษคุ้มครองเกาะหมาก จากกองทัพของ
สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งเสด็จ
ยกทัพลงไปยังหัวเมืองปัตตานีได้ในคราวสงครามเก้าทัพ
พ.ศ. ๒๓๒๘ และจัดระเบียบหัวเมืองปัตตานีได้ พระยาไทรบุรี
เกรงกลัวว่ากองทัพสยามจะยกไปตีเมืองไทรบุรี พระยาไทรบุรีจึงให้
อังกฤษเช่าเกาะหมาก โดยหวังพึ่งกำลังจากอังกฤษช่วยป้องกันการ
โจมตีจากกองทัพสยาม ในที่สุดอังกฤษโดยบริษัทอินเดียตะวันออก
ได้เข้ายึดครองเกาะหมาก โดยเหตุแห่งการเช่าจากพระยาไทรบุรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ โดยมีกัปตันฟรานซิส ไลน์ เป็นผู้นำคนสำคัญ
และได้เรียกชื่อเกาะหมากนี้ใหม่ว่า เกาะปรีนซ์ ออฟ เวลล์ (Prince of
Wales Island) เพื่อเป็นเกียรติแก่ทายาทของพระเจ้าจอร์จที่ ๓
แห่งอังกฤษ การได้เข้าไปปกครองเกาะหมากของอังกฤษ เป็นผลให้
อังกฤษเริ่มแผ่อิทธิพลเข้าไปครอบครองดินแดนต่าง ๆ บนคาบสมุท
มลายูต่อไป

**๒. หนังสือแจ้งความพระบรมราชโองการจัดโต๊ะเครื่องบูชา
อย่างจีน ณ พระเมรุท้องสนามหลวง โดยพระองค์เจ้าปรีดา ผู้รับสนอง
พระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ (๒๔๓๒) จำนวน ๒ ชุด**

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕
การเล่นเครื่องโต๊ะบูชาเป็นที่นิยมอย่างมากในบรรดาเจ้านายและ
พระบรมวงศานุวงศ์ พระยาโชฎ๊กราชเศรษฐี (พุก โชติกะพุกณะ)
ได้ทูลขอให้กรมขุนราชสีหวิกรมทรงคิดแบบอย่าง แล้วสั่งเครื่องโต๊ะ

เข้ามาขายเป็นชุด ๆ เรียกว่า “โต๊ะกิมตั่ง” เป็นของลายเดียวกันทั้งโต๊ะ โต๊ะหนึ่งมีสิ่งของ ๒๖ ชิ้น ประกอบด้วย แผ่นลับแล ตึกตาเขียน รูปสัตว์ กระจบอกปักเครื่องเขียน กระจบอกปักรูป กระจบอกปักตะเกียบ ขวดซัด ขวดใหญ่ปักดอกไม้ ขวดดอกไม้คอตีะ ขวดปักขนไก่ ขามใหญ่ ขามเชิงหรือไม่มีเชิง กระจบอกรูปใน กระจบอกรูปนอกเนื้อไม้ ตลับเนื้อไม้ ขามหน้ามีฝา ขวดหน้า กระจบอกรูปไม้ กระจบอกรูปลูกหว้าน โคม และเชิงเทียน

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ค้นเครื่องลายครามมังกร ๕ เล็บ แล้วได้ตั้งโต๊ะหลวงลายมังกร ๕ เล็บ ออกงานเป็นครั้งแรกในคราวฉลองหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๓๑ จนได้มีการค้นหาเครื่องโต๊ะเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๔ และได้เริ่มการประชุมเครื่องโต๊ะเป็นงานใหญ่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ในการพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านางจรัสศรี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระวิมาดาเธอฯ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดาน ท้องสนามหลวง ซึ่งในการเมรุครั้งนี้ มีการพระราชทานรางวัลเป็น ๒ อย่างคือ รางวัลพิเศษมี ๕ รางวัล และรางวัลสามัญมี ๕ รางวัล การตัดสินโปรดให้มีกรรมการ ๓ ชุด คือ กรรมการที่ ๑ สำหรับตัดสินรางวัลพิเศษ กรรมการที่ ๒ สำหรับตัดสินรางวัลสามัญ และกรรมการที่ ๓ สำหรับตรวจแตกราว ซึ่งประกอบด้วยเจ้านายและขุนนาง ๒๖ พระองค์/คน เรียกว่า “กอมมิตี” ซึ่งพระองค์เจ้าปรีดา ทรงเป็นหนึ่งในกรรมการด้วย หลังจากมีงานพระเมรุครั้งนี้แล้ว เวลาว่างหรือแม้กระทั่งงานตามวังต่าง ๆ ของเจ้านาย ก็จัดให้มีการประชุมตั้งโต๊ะอยู่เนื่อง ๆ

**๓. พระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท เรื่อง
อำนวยการทำปฏิภาณเกล้าถวายกล่าวโทษนายเอี่ยมผัวว่าลักเอาชื่อ
อำนวยการไปขาย เมื่อวันที่พฤหัสบดี แรม ๑๔ ค่ำ เดือนยี่ ปีเถาะนพศก
๑๗ (จากการค้นคว้าตราพระราชลัญจกร สันนิษฐานว่า เป็นพระบรม
ราชโองการที่ประกาศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว) จำนวน ๓ แผ่น**

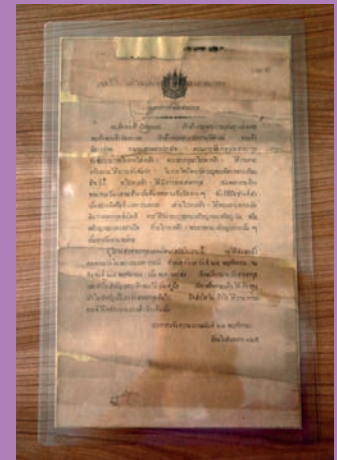
เอกสารซึ่งเป็นพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และราษฎรในกรุงนอกกรุงให้ทราบทั่วกันว่า

อำแดงจั่น ทำฎีกาทูลเกล้าถวายกล่าวโทษนายเอี่ยม ผู้ว่าลักเอาชื่ออำแดงจั่นไปขาย ซึ่งอำแดงจั่นไม่รู้ไม่เห็นด้วย เมื่อความทรงทราบถึงพระองค์ ทรงให้ลูกขุนคัดบทกฎหมายเก่า เมื่อทรงพิเคราะห์แล้ว ทรงมีพระราชดำริว่า กฎหมายบทนี้ ดูเหมือนผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน ซึ่งไม่ยุติธรรม ทรงมีพระราชดำริให้ยกเลิกและทรงตราพระราชบัญญัติผู้ขายเมียที่กำหนดว่า “สามีจะขายภรรยาโดยที่ภรรยาไม่ยินยอมด้วยเหมือนสมัยก่อนหาได้ไม่” ส่วนบทบัญญัติว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้เมียอื่น ๆ ก็ยังคงเดิม

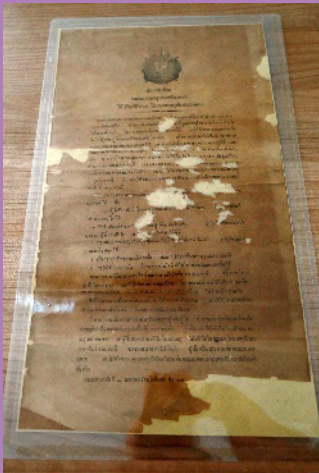
กลุ่มที่ ๓ ประกาศ

๑. ประกาศการอวดสาตราวุธ ถวายพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๙) จำนวน ๑ แผ่น

ประกาศอวดสาตราวุธ รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เนื้อความประกาศไว้ว่า ในการให้พระ วัดเบญจมบพิตร รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้มีการอวดศัสตราวุธ เช่น หอก ดาบ ง้าว ทวน กริช ปืน ขอส้าง มีดต่าง ๆ อันมีฝีมือช่างที่ทำเป็นอย่างดีและเป็นทีแปลกประหลาด ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์ดิวงษ์ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพศาสตร์สุภกิจ เป็นกรรมการตรวจตัดสินว่าศัสตราวุธสิ่งใดดี ควรได้รับพระราชทานเหรียญทอง เหรียญเงิน หรือเหรียญทองแดง ผู้ใดจะส่งอาวุธมาอวดในงานนี้ ขอให้ส่งมายังกระทรวงวัง ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่วันที่ ๒๔ ถึง ๒๗ พฤศจิกายน และจัดการอวดศัสตราวุธ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน จนถึง ๒ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ การอวดศัสตราวุธ เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๕ เหรียญรางวัลพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกว่า “เหรียญประชันอาวุธ” ลักษณะเหรียญกลมแบน ขอบเรียบด้านหน้าเป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครึ่งพระองค์ผืนพระพักตร์ทางขวาของเหรียญ ริมขอบมีพระปรมาภิไธย “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ด้านหลัง รอบวงเหรียญมีลายกนก กลางเหรียญจารึกตัวอักษรว่า “ประชันอาวุธวัดเบญจมบพิตร ร.ศ. ๑๒๕” ชนิด ทองคำ เงิน และทองแดง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๗ มิลลิเมตร

๒. ประกาศเตือนพระบรมวงษานุวงษ์แลข้าราชการให้รักษา
อิริยาบถ ในงานพระเมรุ ท้องสนามหลวง โดยพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา ผู้รับสนองพระบรมราชโองการจาก
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม
รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๓) จำนวน ๑ แผ่น

พ.ศ. ๒๔๔๓ (ร.ศ. ๑๑๙) ช่วงเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์
ได้มีการจัดงานพระเมรุครั้งใหญ่ ซึ่งในช่วงหลายปีก่อนหน้านั้น
เจ้านายชั้นสูงสิ้นพระชนม์หลายพระองค์ แต่ไม่มีการพระราชทานเพลิง
เมื่อถึง พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงพระศพเจ้านายทั้ง
๕ พระองค์ ณ พระเมรุวัดบวรสถานสุทธาราวาส โดยงานพระเมรุนี้
ถูกแบ่งเวลาออกเป็นช่วง ๆ แตกต่างกันไปตามพระอิสริยยศ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุดาร์ตนาธิราชประยูร
พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
เพลิงพระศพ เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๓

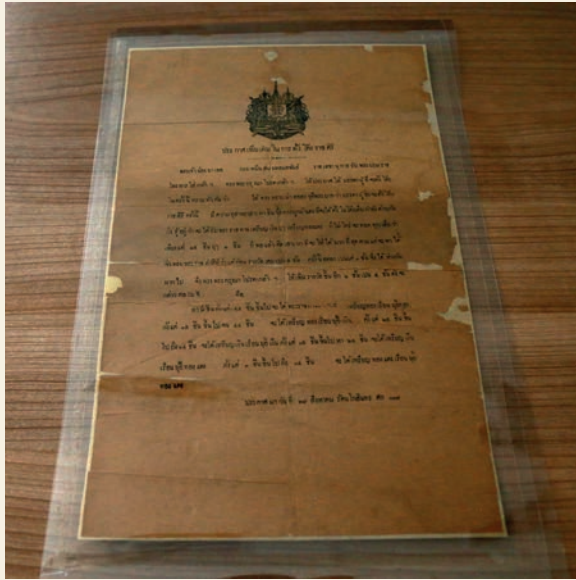
๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาดรนต์รัศมี กรมพระ
จักรพรรดิพงศ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๔ พระราชทานเพลิงพระศพ เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.
๒๔๔๓

๓. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ
สยามมกุฎราชกุมาร พระราชทานเพลิงพระศพ เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๔๓

๔. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าศิริภรณ์โสภณ
พระราชทานเพลิงพระศพ เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๓

๕. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศ์วโรทัย
กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์ พระราชทานเพลิงพระศพ เมื่อวันที่
๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๓

โดยรับสั่งให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา
เป็นผู้ดูแลการจัดงานพระเมรุนี้ และมีการออกประกาศแจ้งเตือน
พระบรมวงษานุวงษ์แลข้าราชการให้รักษาอิริยาบถในงานพระเมรุ
นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างเหรียญขึ้นชื่อว่า “งานพระเมรุ
ท้องสนามหลวง ร.ศ ๑๑๙” เพื่อเป็นที่ระลึกอีกด้วย

๓. ประกาศตั้งโต๊ะการฉลองพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๑) โดยพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ผู้รับสนองพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จำนวน ๑ แผ่น

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิสังขรณ์วัดอรุณราชวรารามเป็นการใหญ่ และทรงให้ปฏิสังขรณ์ใหม่หมดเกือบทั้งวัด ได้แก่ พระวิหารใหญ่ มณฑปพระพุทธบาท หมุกุฎี ศาลาการเปรียญ ประกอบกับเวลานั้น ทรงดำรงสิริราชสมบัติมาเสมอด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสมภาคาภิเชก แล้วทรงให้อัญเชิญพระพุทธนฤมิตรมาประดิษฐาน ณ บุษบกที่มุขหน้าพระอุโบสถ และพระกรุณาทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนตรงกุฎีเก่าเป็นตึกใหญ่ พระราชทานนามว่า “โรงเรียนทวีธาภิเศก” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชนครินทร์ (กร หงสกุล) เป็นนายงานอำนวยการปฏิสังขรณ์พระปรารังค์องค์ใหญ่และบริเวณโดยรอบ เมื่อการปฏิสังขรณ์สำเร็จบริบูรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการฉลองวัดอรุณราชวราราม ใน

ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ภายในวัดได้มีการตกแต่งด้วยโคมไฟฟ้า มีมหรสพ โรงเครื่องเล่นต่าง ๆ การประกวดและตัดสินเครื่องโต๊ะ โต๊ะที่ตั้งประกวดในงานครั้งนี้มีจำนวน ๖๔ โต๊ะ รางวัลที่พระราชทานเป็นไหมทอง เข็มขัด พัดยศกรมการ และรางวัลผ้าหน้าโต๊ะ สำหรับการมหรสพมิชอนโรงใหญ่ ละครโรงใหญ่ หนึ่งโรงใหญ่ มวยคู่ ฯลฯ

๔. ประกาศสงกรานต์ ปีรัตนโกสินทรศก ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) จำนวน ๑ แผ่น

ประกาศสงกรานต์ ถือเป็นพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดิน การที่ประกาศให้แก่ชนทั้งหลายได้ทราบทั่วกันเป็นประจำทุก ๆ ปี เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีพิมพ์ปฏิทิน การจัดพิมพ์ประกาศสงกรานต์ครั้งแรกเริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ซึ่งในประกาศสงกรานต์นั้นเป็นการแจ้งให้ทราบว่า วันเดือนใดเป็นวันมหาสงกรานต์ ซึ่งจะคำนวณตามวิธีแบบเก่า วันมหาสงกรานต์ตรงกับเดือน ๕ คือเดือนเมษายน ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการพระราชพิธีสำคัญเกิดขึ้น

หลายอย่าง ได้แก่ พระราชพิธีศรีสัจปานกาล หรือพิธี ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธี คชนทริศวนาน พิธีทอดเชือกตามเชือก พิธีสงกรานต์ การพระราชกุศล หล่อพระทราย และตีข้าวบิณฑ

ในประกาศสงกรานต์ นอกจากจะเป็นการประกาศ ว่าวันใดเป็นวันมหาสงกรานต์แล้ว ยังเป็น การประกาศ ว่าในแต่ละเดือนนั้น ภายในปีนั้น ๆ มีวันสำคัญหรือมี พระราชพิธีอะไรบ้าง ดังปรากฏในพระบรมราชโองการ ประกาศสงกรานต์ ร.ศ. ๑๒๐ ฉบับนี้ ยกตัวอย่างเช่น

วันศุกร์ที่ ๑๒ เดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๐ เป็น วันมหาสงกรานต์

วันจันทร์ที่ ๑๕ เดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๐ เป็น วันเถลิงศกขึ้นจุลศักราชใหม่

วันจันทร์ที่ ๒๒ เดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๐ เป็น วันพระราชพิธีจรดพระนังคัล

วันเสาร์ที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๐ เป็น วันวิสาขบูชา เป็นต้น

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการจัดพิมพ์ประกาศสงกรานต์ลงในหนังสือ ราชกิจจานุเบกษาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี จนถึง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมพระราชพิธี ๓ อย่างไว้คราวเดียวกัน คือ พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ พระราชพิธีศรีสัจปานกาล และพระราชพิธีเผด็จก สงกรานต์ แล้วพระราชทานนามว่า “พระราชพิธีตรุษ สงกรานต์” ประกาศเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

๕. ประกาศเพิ่มเติมในการตั้งโต๊ะราชศิริ โดย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ รับพระบรมราชโองการจากพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) จำนวน ๑ แผ่น

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ มีการประชุมตั้งโต๊ะ ฤกษ์ที่หนึ่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จำนวนทั้งสิ้น ๖๒ โต๊ะ กรรมการ ๒๑ กรรมการ ซึ่งการจัดประกวดตั้งโต๊ะในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ พระราชทาน เหรียญราชสิริให้เป็นรางวัล สำหรับประกาศเพิ่มเติม ในการตั้งโต๊ะราชศิริแผ่นนี้ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น สมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ รับพระบรมราชโองการ จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกาศ แก่บรรดาผู้ที่จะตั้งโต๊ะทราบทั่วกันว่า บรรดาผู้ที่จะ ตั้งโต๊ะราชศิริครั้งนี้ มีความอุสาหะเสาะหาขึ้นซึ่งควร ผูกผ้าแดงที่จะได้ตั้งในโต๊ะเต็มกำลัง ถึงรู้ว่าจะได้รับ พระราชทานเหรียญเงินหรือเหรียญทองแดง แต่ต่าง พยายามเสาะหาขึ้นให้ได้มากที่สุด และรางวัลลด ลงเหลือเพียง ๓ ชั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เพิ่มรางวัลขึ้นอีก ๒ ชั้น เป็น ๕ ชั้น โดยกำหนดชั้นที่ ตั้งในโต๊ะ ราชศิริและจะได้รับรางวัล ดังนี้ ถ้ามี ๔๕ ชั้น ขึ้นไป จะได้รับพระราชทานเหรียญทองเรือนยู่อี้ทอง ตั้งแต่ ๓๕ ถึง ๔๔ ชั้น จะได้รับพระราชทานเหรียญทอง เรือนยู่อี้เงิน ตั้งแต่ ๒๕ ถึง ๓๔ ชั้น จะได้รับพระราชทาน เหรียญเงินเรือนยู่อี้เงิน ตั้งแต่ ๑๕ ถึง ๒๔ ชั้น จะได้รับ พระราชทานเหรียญเงินเรือนยู่อี้ทองแดง และตั้งแต่ ๓ ถึง ๑๔ ชั้น จะได้รับพระราชทานเหรียญทองแดง เรือนยู่อี้ทองแดง ประกาศวันที่ ๒๗ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑)